

On Altıncı Yüzyıl Divan Şairi Mânî ve Şiirleri

16th Century Classical Turkish Poet Mânî And His Poems

Semra TUNÇ*

ÖZET

Klâsik Türk edebiyatı alanında yapılan çalışmalar, edebiyat tarihine katkı sağlamak yanında, Türk edebiyatının bu sahasına ait ürünlerin günümüzde anlaşılmasını da sağlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca bu çalışmalar, dönemin sosyal hayatını, düşünce ve sanat dünyasını, zevklerini göstermesi açısından da önemlidir.

Bu amaçlarla hazırladığımız makalede; kaynaklarda adı geçmesine rağmen günümüzde tanınmayan on altıncı yüzyıl şairi Mehmed Mânî Çelebi(ö. 1599)'nin hayatı, edebî kişiliği tanıtılarak, tezkirelerden ve mecmualardan tespit ettiğimiz şiirleri verilmektedir. Böylece Türk edebiyatının bugün bilinmeyen bir şahsiyeti daha gün ışığına çıkarılmıştır.

ANAHTAR KELİMELELER

Mânî, Mehmed Mânî Çelebi, Klâsik Türk Edebiyatı, 16. yüzyıl Divan Şiiri, mecmua.

ABSTRACT

Studies conducted in the field of classical Turkish literature aim at contributing to the history of literature besides ensuring an understanding of the works produced in this field of Turkish literature. Moreover, these studies are significant in revealing the social life, the climate of thought and art and tastes prevalent at the time.

This article, which we prepared for such purposes, concerns the life of the sixteenth century poet Mehmed Mânî Çelebi (d. 1599), unknown to the present world, and his poems we discovered in mecmuas. Thus, an effort was made to shed light on a figure in Turkish literature unknown today thereby contributing to our history of literature.

KEY WORDS

Mânî, Mânî Mehmed Çelebi, Classical Turkish Literature, 16th century Divan Poetry, mecmua.

* Yrd. Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

Giriş

Klasik Türk edebiyatının, genelde Türk edebiyatının gelişimini takip etmek ve hakkında doğru ve tam bir hükme varabilmek için yalnız meşhur şahsiyetler ve şaheserler üzerinde değerlendirmeler yapmanın yeterli olmadığı, bu sahada çalışanlarca kabul edilen bir gerçektir. Bugüne kadar genellikle adı eski kaynaklarda anılan meşhur şahıs ve eserleri ele alan pek çok ilmî araştırmayla, klasik Türk edebiyatı hakkında verilen hükümler gittikçe daha geçerli ve gerçekçi hale gelmiştir. Ancak, meşhur şahıslar yanında, özellikle tezkirelerde ve benzeri kaynaklarda adı geçen veya geçmeyen, sadece bazı mecmualarda şiiirlerine rastlanan diğer şahsiyetlerin de ele alınmasıyla yeni bilgilere ve buna bağlı olarak yeni değerlendirmelere ulaşılabacağı kesindir. Bu açıdan, özellikle şiiirin önemli kaynaklarından olan divanlar ve tezkireler yanında, mecmuaların da önemi göz ardı edilemez. Zirâ, şiiir mecmualarına alınan şiiirler, genellikle döneminin en beğenilen şiiirleridir ve bu yüzden de belki mecmualar şiiir hakkındaki değerlendirmelerde ilk sırada ele alınması gereken kaynaklardır. Bu fikirden hareketle çalıştığımız bir şiiir mecmuasında gazeline rastladığımız, on altıncı yüzyıl divan şairi Mânî'yi ele almayı uygun bulduk. Böylece de, divan şiiiri hakkındaki hükümlere bir nebze katkıda bulunmayı amaçladık.

Mânî'nin Hayatı

Mânî hakkında kaynaklardaki bilgiler hemen hemen aynıdır. Bazı kaynaklarda Çelebi (Beyânî 1997: 246, Riyâzî: 95a, Nev'îzâde, 1989: 547, Eslâf: I/85 Tuman: II/900) bazılarında Efendi (Mehmed Süreyya 1311: IV/134) unvanıyla anılan Mânî'nin nereli olduğu, doğum yeri ve tarihi hakkında bilgi yoktur. Ancak, adının Mehmed ve babasının Çalık Ali Efendi (ö. 973/1565) adlı bir müderris ve kadı olduğu hemen hemen bütün kaynaklarda belirtilir. Kaynaklarda adı ve künyesi Şeyh Mehmed (Kınalızâde 1989: II/847) Şeyh Mehmed Çelebi (Beyânî,1997: 246), Mehmed Çelebi (Riyâzî: 95a, Nev'îzâde: 547), Mehmed Mânî Efendi (Mehmed Süreyya 1311: IV/134), Mehmed b. Ali Er-Rûmî el-Hanefî (Bağdadlı İsmail, 1972: I/527), Şeyh Mehmed b. Çalık Ali (Şemseddin Sâmî,1996:VI/4137), Çalıkzâde Şeyh Mehmed Mânî Çelebi (Tuman: II/900) gibi sıfat ve nisbelerle kaydedilir.

Kaynaklara göre Türk edebiyatında, Çalıkzâde Mehmed Çelebi'den başka, Mânî mahlasını kullanan şair yoktur (Tuman: II/900; İpekten ve diğ. 1988: 276). Şairin bu mahlası almasıyla ilgili bilgi olmamakla birlikte; Kınalızâde ve ondan

naklen Beyânî, tezkirelerinde kaydettikleri, Fars şairi Mânî'ye¹ ait Farsça bir beytin mânâsına uygun olarak, Mânî'nin de bu mahlası seçmesinin yerinde olduğunu bildirirler ki, bu aynı zamanda onların şair ve şiiri hakkında müspet kanaatlerine de uygundur. Bu beyt:

Mânî çî bûd u şûret-i bî-ma'niyeş çî bûd
*Mânî menem ki çihre-güşây-ı melâhatem*²

İlim ve irfan ile şöhret bulan bir aileye mensup olan Mânî de babası ve ağabeyi gibi ilmiye yolunu tercih etmiş, Anadolu kazaskeri Molla Ahmet Efendi(ö.1600)³yle başladığı tahsilini⁴ Ebussuûd Efendi(ö.1575)nin dâmâdı Mâlûlzâde Mehmed Efendi (ö. 1585)⁵den mülâzemetle tamamlayıp müderris olmuştur. Ancak kaynaklarda nerede müderrislik yaptığı ile ilgili bir bilgi yoktur. **Şakâik Zeyli ve Eslâf**'da 1007/1598'de Güzelce Mahmûd Paşa(ö. 1605)⁶ya intisap ettiği ve onun

¹ İ. Kutluk, **Beyânî Tezkiresi** nin dipnotunda; "Yazmada bu beytin yanında 'Mânî-i Şîrâzî' yazılıdır", diyor.

² "(Nakkâş) Mânî ne idi ki, onun mânâsız resimleri ne olsun. Güzelliğin çehresini açan (güzelliği meydana çıkararak) Mânî benim."

³ Molla Ahmed: Şemseddin Ahmed Ensârî'dir. Gence Karabağlıdır. Tahsil için İstanbul'a gelip müderris olmuş, Şam, Edirne, İstanbul ve Mısır mollalığı, Anadolu ve Rumeli kazaskerliği yapmış âlim ve fâzıl bir kişidir (bk: **Sicill-i Osmânî**: III/165-66).

⁴ Mânî'nin Molla Ahmed'den eğitim aldığına dair bilgi sadece Kınalızâde'de kayıtlıdır(II/847). Muhtemeldir ki, gençliğinde kısa bir süre ondan eğitim almış, ona sunduğu üç kasesinden de anlaşılacağı üzere, araları açılmış ve Mâlûlzâde'den eğitimini tamamlamıştır.

⁵ Mâlûlzâde Mehmed Efendi: Kanûnî dönemi kazaskerlerinden Mâlûl Mehmed Emin Efendi'nin oğludur. Uzun müddet Ebussuûd Efendi'nin mülâzımlığını yaptıktan sonra ona damat olmuş, müderrislik, kadılık ve şeyhülislamlık yapmış, ulemâ arasında olgun kişiliği, iyi ve düzgün konuşması ile tanınan bir şahsiyettir (bk: **TDV İslâm Ansiklopedisi**: 28/456-57).

⁶ Güzelce Mahmud Paşa: Sultan II. Selim'in bendelerindedir. Enderûn-ı Hümayûn'dan Siyavuş Paşa'nın dikkatini çekmiş ve Yeniçeri ağası olmuştur. Kars ve Tuna muhafızı, vezir-i sâbi' ve vezir-i sâlis olmuş, sadaret kaymakamlığı yapmış bir zattır. 1013/1605'te ölen Mahmud Paşa müdebbir ve muktedir bir kişi idi (bk: **Sicill-i Osmânî**, IV/316).

Mânî'nin, Mevlâna türbesindeki "gümüş kafes" in kapı alınlığında nakşedilmiş bir tarih kıt'asında geçen "mîr-i mîrân-ı Ma'raş" (Maraş beylerbeyi) Mahmud Paşa'nın, Güzelce Mahmud Paşa olması gerekir. III. Mehmed komutanlığında Eğri seferine katılmak üzere yola çıkan Maraş Beylerbeyi Mahmud Paşa, Mevlâna türbesini ziyaret ettiğinde, padişah küfâr memleketini fethederek salimen İstanbul'a döner ve kendisi de vezir olursa, türbeye bir gümüş kafes yaptıracağını vaat etmiş ve seferden zaferle döndüğünde, Valide Sultan (III. Mehmed'in annesi Safiye Sultan)ın da delâletiyile vezir olmuş, o da vaadini yerine getirerek gümüş kafesi yaptırmıştır. Metinler kısmında vereceğimiz "kıt'a-ı kebîre" bu kafesin yapılışına düşürülen tarih kıtasıdır. Kaynaklarda Güzelce Mahmud Paşa'nın Maraş beylerbeyi olduğuna dair bilgiye rastlamadık. Fakat on altıncı yüzyılda Maraş yöneticileri ile ilgili bir çalışmada 1593 yılında Maraş beylerbeyleri içinde Mahmud Paşa adı geçmektedir. Aynı yazıda Mahmud Paşa'dan sonra 1595'te Haydar Paşa'nın beylerbeyi olduğu kayıtlıdır(**Aköz-Solak**, 2003: 33).Bu, Mahmud Paşa'nın 1593-95 arası Maraş beylerbeyi olarak görev yaptığını gösterir. Ayrıca, bu tarihlerde idari görevlerde bulunan birçok Mahmud Paşa içinde vezir olan sadece Güzelce Mahmud Paşa'dır. "Gümüş kafes" in kıt'ada verilen yapılış tarihi

delâletiyle (Nev'îzâde, 1989: 548; Fâik Reşad, 1312: I/86) ordu-yı hümayun kadılığı yaptığı, 1008/1599'da -ümidine vasıl olamadan- Hezargrad'da öldüğü ve orada Maktûl İbrahim Paşa Câmîi hazîresine gömüldüğü kaydedilir (Riyâzî: 95a; Nev'îzâde, 1989 : 548; Fâik Reşad, 1312 : I/86).

Şair Kesbî onun ölümüne şu mısra ile tarih düşmüştür:

Didüm göçdi ma'ânî naşş-perdâzı idi Mânî

Nev'îzâde'de, öldüğünde cebinden “*bu ğazel-i teħassür-gün ve beyt-i nazîr-nümün*” çıktığı belirtilerek üç beyit verilir:

İrişür nâlelerüm günbed-i gerdâna degin
Dökerin göz yaşını her gice dâmâna degin

Şu'arâ fūrķati vaşf itmede kâşırlardur
Kimse vaşf idemedi fūrķati bu âna degin

Menem ol cüy ki yollarda kalup ħake girer
İremez zâyi' olur lücce-i 'ummâna degin (Nev'îzâde, 1989: 548)

Gerçekten de edebî şahsiyetinde ele alacağımız ve metinlerini vereceğimiz dört kasidesinde de hamisinin olmadığı, talihinin gülmediği veya isteklerine ulaşamadığı yollu şikâyetleri ve lutuf ümidiyle kasidelerini sunduğu hissedilmektedir. Bazı kaynakların ümidine ulaşmadan öldüğünü kaydetmeleri herhalde, Şemseddin Ahmed Ensârî (Molla Ahmed)ye sunduğu bir kasidesinde de açıkça söylediği “*Fenârî Medresesi müderrisliği*” gibi isteklerinin olmayışıdır.

Mânî'nin öldüğünde kaç yaşlarında olduğu ile ilgili kaynaklarda bilgi yoktur. Ancak Riyâzî ve Nev'îzâde'nin “...*berzah-ı erba'îne mübtelâ iken vâşıl-ı bahâr-ı ħamsîn olmak ümidine...*” ifâdesini; “*berzah-ı erba'in*”i 40'lı yaşlara, “*bahâr-ı ħamsîn*”i 50'ye îmâyla mı, yoksa Mânî'nin çile ve mihnetle geçen yıllarını “*berzah-ı erba'in*”e, bu dönemin bitişini de “*bahâr-ı ħamsîn*”e îmâyla mı kullandıkları meçhuldür. Bu ifadeden Mânî'nin 40'lı yaşlarda olduğu da îmâ ediliyor olabilir. Bu durumda 50 yaşına varmadan öldüğünü söylemek mümkündür. Güzelce Mahmud Paşa'ya intisap edip⁷ ordu-yı hümayun kadılığına geçmesi ölümünden bir yıl önce,

1006/1597'dir. Eğri'nin III. Mehmed'in kumandalığında fetih tarihi ise 12 Ekim 1596'dır. Böylece, kronolojik uygunluk yanında Mânî'nin biyografisinde intisap ettiği kaydedilen ve kıt'ada da övgüyle söz ettiği Mahmud Paşa'nın Güzelce Mahmud Paşa oluşu kesinleşmektedir.

⁷ Mânî'nin Güzelce Mahmud Paşa'ya intisabı bu tarihten önce olmalıdır. Zira şairin, Mevlâna türbesindeki “gümüş kafes”in yapılış tarihi için yazdığı “kıt'a-ı kebîre”si, bu ilginin 1007/1598'den birkaç yıl önce olduğunu belgelemektedir. Mahmud Paşa tarafından yaptırıldı.

yani 1007/1598'dir. Yine Riyâzî ve Nev'îzâde'nin benzer ifadelerle yukarıda zikredilen isteği veya istekleri kasederek ümidine vasıl olmadan bu dünyadan göçtüğünü belirtmeleri, genç yaşta öldüğüne de işaret olabilir.

Kaynaklarda hakkında olumsuz ifadeler zikredilmeyen, aksine genellikle olumlu sözler söylenen Mânî'nin isteklerine ulaşamaması mânidârdır. Kınalızâde ve Beyânî tezkirelerini yazdığına Mânî hayattadır. Hattâ ifadelerinden anlaşıldığına göre de gençtir. Ayrıca, her ikisi de ümid vaad eden bir şair olduğunda birleşirler. İlaveten Beyânî "...şî'ri dağı kendi gibi bî-nazîr ü bî-bedel ma'nâsı laţîf ü lafzı güzeldür" ifadesiyle sûreten de güzel olduğunu söyleyerek onu tanıdığını da işaret eder. Kaynakların hakkında kötü söz söylemediği şairin isteklerine ulaşamamasının sebeplerine dair ipuçlarını, Molla Ahmed'e hitaben yazdığı bir kasidesinde bulmak mümkündür. Öyle görülüyor ki hocası Molla Ahmed'e şikâyet edilmiş veya zemedilmiştir. Nitekim ona sunduğu bir kasidesinde (1. kaside/27-33) kendisini savunan şair, kimsenin kendisine "*zen-bârelik töhmet*"i etmeyeceğini, böyle kötü bir filin kendisinden gelmeyeceğini, fakat güzel sevmenin büyük bir suç olmadığını söyleyerek, aslında günahsız olduğuna yemin eder, yine de suçu varsa affını diler. Bu ve benzer ifadelerden anlaşıldığına göre Mânî başta Molla Ahmed'den ders alırken muhtemelen bazı zaafı dolayısıyla hocasına şikâyet edilmiş, bu sebeple Molla Ahmed'le arası açılmış, Mâlûlzâde'ye intisap ederek eğitimi tamamlamıştır. İhtimal ki bu olay veya söylentiler, Mânî'nin ikbâl yollarında ilerlemesini de engellemiştir. Yoksa iyi bir aileye mensup olduğu ve iyi bir eğitim aldığı anlaşılan Mânî'nin bu derece sıkıntı çekmesi, mansıb dilenmesi pek mâkûl görünmüyor. Zîrâ, babası ve ağabeyi birçok medresede müderrislik ve büyük beldelerde kadılık yapmışlardır. Hattâ babasının, kadılık yaptığı esnada Konya'da öldüğü ve ağabeyi Abdurrahman Çelebi de, Mânî öldüğünde, yani 1008/1599'da Konya kadısı olduğu kaynaklarda kaydedilmektedir(Mehmed Süreyya 1311: III/499; Nev'îzâde 1989: 547).

Mânî'nin ailesinden sadece babası Çalık Ali ve ağabeyi hakkında bilgi mevcuttur. Nev'îzâde Atâ'î **Şakâk Zeyli**'nde babası Çalık Ali Efendi'nin Mâlûl Emîr Efendi(ö. 963/1555)den 942/1535'de mülâzım olduğunu, aynı tarihlerde Hekimzâde Çelebi(ö. 950/1543)nin Kestel Câmii yakınında yaptırdığı medreseye 20 akçeyle müderris tayin edildiğini, bir süre sonra kadılığı seçtiğini, bazı büyük beldeler(*bilâd-ı celîle*)de kadılık yaptığını ve nihayet Konya'da kadı iken 973/1565'te vefat ettiğini kaydeder. Ayrıca, ilmi ve hilmîyle dikkat çektiğini, **Ferâ'iz**'den **Sirâciye Şürûhu**'na ve **Hidâye**'den **Kitâbü'l-Büyû' Evâ'ili**'ne **Ta'likât**'ı, "*âvîze-i*

lan "gümüş kafes" in kapı alınlığına nakşedilmiş olan bu kıt'adaki tarih 1006/1597'dir(bk. 6.dipnot).

sem'-i kabûl olmuş kelimâtı" olduğunu bildirir. (Nev'îzâde 1989: 55) **Sicil**'de de benzer bilgiler mevcuttur (Mehmed Süreyya 1311: III/499).

Mânî'nin ağabeyi Abdurrahman Çelebi (Abdî Çelebi) de babası ve kardeşi gibi müderrislik ve kadılık yapmıştır. Nev'îzâde onun, Hoca Atâullâh Efendi'den (ö. 979/1571) mülâzemetle müderris olup 997/1588'de Silivri Pîrî Paşa Medresesi'nde müderrisliğe başladığını ve Çorlu Medresesi müderrisliğinden sonra kadılığı seçerek; Kayseri, Konya, Diyarbakır (Âmid) kadılığı yaptığını ve Vize kazası Saray ilhâkı mevleviyeti verildiğini, nihayet 1020/1611 civarında öldüğünü kaydetmektedir. Ayrıca “*ilm ve irfânla meşhûr, nîk-nefs, hoş-tab' ve hoş-sohbet*” olduğu da belirtilir (Nev'îzâde, 1989: 547).

Edebî Şahsiyeti

Mânî'nin edebî şahsiyeti ile ilgili kaynaklarda birbirine yakın bilgiler mevcuttur. Karakteri ve şairliği hakkındaki bilgiler müspettir. Ondan bahseden ilk kişi olan Kınalızâde Hasan Çelebi, **Tezkiresi**'nde:

“...*Gülistân-ı melâhatûñ verd-i ħandâni çemenzâr-ı şîve vü nâzuñ serv-i revâni olup (...) ‘Unfuvân-ı cevânîde kalem-i fikret ü ħayâl ile resm- şüret kıl ü kâl ve taħrîr-i nuķûş-ı kelâm ü maķâle dest-âzmâyılık ve tab'-ı pür-nezâketi mısr-ı belâgat ü feşâhatde şeker-ĥâyılık üzeredür. Ümîddür ki medâric-i teraķķi ile kaçır-ı kemâle mûte‘allî olup zirve-i kulel-i tefevvuķa aķdâm-ı iķdâm ile teselluķ ide* (Kınalızâde, 1989: II/847-48) ifadelerini kullanır.

Görüldüğü üzere Kınalızâde Mânî'den övgüyle bahsetmekte, tezkiresini yazdığı tarihlerde genç, ümit vaad eden bir şair olduğunu ve terakkî merdiveni ile kemâl kasrına yükseleceği ümidini dile getirmektedir. Şiirlerinden örnekler de veren Kınalızâde Hasan Çelebi, Mânî'nin aşağıdaki gazelini verir ve bu şiirin kendi şiirine nazîre yazıldığını belirterek, kendi şiirini de kaydeder:

*Reh-i ‘aşķuñda ne ğam çekse gönül derd ü ğamuñ
Ey şeh-i mülk-i cefâ şimdi mi gördük keremuñ*

*Bezme geldüñ elini öpmege bâ‘iş olduñ
Oldı ey cām-ı şafâ-baĥş mübârek kademüñ*

*Ey muşavvir o bütüñ şanma benânın yazduñ
Düşdi engüştini taħrîr ider iken kalemüñ*

*Arturup düşmeni dâğ üstine dâğ urdı o mâh
Oldı ey **Mânî**-i dil-ḥaste ziyâde elemüñ*

Ġazel-i mezbûr râkımu'l-ḥurûfuñ bu ġazeline nazîre vâkı' olmış idi: Ġazel-i râkımu'l-ḥurûf:

*Ġül ġül oldı mey ile ruḥları her bir şanemüñ
Yir yir açıldı yine ġülleri bâġ-ı iremüñ*

*Ḥün-ı 'uşşâkı içürseñ mey-i ġül-ġün yirine
Nüş-ı cân ey ġözi mestâne ziyâd ola demüñ*

*Ḥalk raġbetler ider kuḥle egerçi umaruz
Bize ol minneti çekdürmeye ḥâk-i kademüñ*

*Meded ey kaşları yâ katı keremdür gönder
Kim biri biñe geçer nâvek-i cevr ü sitemüñ*

*Bülbül-i dil n'ola derd ile fiġân itse **Hasan**
Ḥârlar aldı yine dâmenin ol ġonca-femüñ*

(Kınalızâde 1989: II/848-49)

Kınalızâde'nin, Mânî'nin kendisine nazîre yazdığını söylediği bu şiirin benzerini, asrın başlarında ölen Âhî (ö.1517)de de tespit ettik. Kınalızâde'nin bu şiiri bilmemesi pek mümkün görünmüyor. Ancak Âhî'den söz ederken söz konusu şiiri vermemiştir. **Âhî Divanı**'nda bulunan;

*Nice tahrîr ideyin nâmede derd ü elemün
Baġrı yufka kâġıdun ġözleri yaşlu kalemün*

matlalı bu gazel, (Sungur 1994:132), **Latîf Tezkiresi**'nde -sadece matla'ı verilerek- Aşçızâde Hasan Çelebi'ye ait gösterilmiştir. (İsen 1998: 101) Bize göre Mânî'nin şiiri Kınalızâde'ye değil, Âhî'ye nazîredir. Hattâ, Kınalızâde'nin şiirinin de Âhî'ye nazîre olma ihtimali yüksektir.

Mânî hakkında, diğer kaynaklarda birbirlerinden alıntı, çoğunlukla da kısa bilgiler mevcuttur. Özellikle Kınalızâde'nin ve ondan naklen Beyânî'nin verdiği bilgiler, çağdaşı olması hasebiyle de şairi değerlendirmede önemlidir. Hasan Çelebi'nin tezkiresini kaleme aldığı 1586 yılında Mânî hayattadır. Onun şiirlerinden örnekler

veren Hasan Çelebi, şairin divanı veya başka bir eserinden söz etmez (Kınalızâde 1989: II/847-49).

Kınalızâde'den özet bilgiler verdiği bilinen Beyânî de Mânî ve şiiri için:

“Şi’ri dağı kendi gibi bî-naẓîr ü bî-bedel ma’nâsı laẓîf ve lafzı güzeldür.” diye- rek iki gazelinen ikişer beyit verir (Beyânî 1997: 246-47).

Mânî hakkında en geniş bilgi verenlerden biri Nev’îzâde’dir. Şairi, ağabeyi Abdî Çelebi maddesinde ele alan Nev’îzâde:

“Birâder-i kihteri Meḥmed Çelebi Mânî maḥlaşı ile şöhret-şi’âr ve tamğa-zen-i perniyân-ı eş’âr olmuştu. (...) Mevlânâ-yı merḳûm naḥl-bend-i elvân-ı ‘ulûm faẓîlet ü ma’rifet ile ser-bülend-i emsâl şâ’ir-i nâzûk-ḥayâl idi...” gibi ifadelerden başka; “Müretteb ve mükemmel dîvânı ve maḳbûl ü mütedâvel eş’âr-ı belâgat-nişâni vardır...” cümlesiyle Dîvânî⁸ olduğunu haber verir (Nev’îzâde 1989:547).

Mânî’nin Dîvânî’ndan söz eden bir başka eser de **Zübdetü’l-Eş’âr**’dır. Kafzâde Fâ’izî eserinde, “Müretteb Dîvânî’ndan intiḥâb edilmişdür” diyerek şiirlerinden örnekler verir. Hakkında bilgi vermemekle birlikte Fâ’izî eserine, Mânî’nin şiirle- rinden en çok örnek alandır.

Nev’îzâde ile Kafzâde’nin bahsettiği ve şiirlerinden örnekler aldıkları Divanı, yaptığımız araştırmalar sonucunda şimdilik bulamadık. Ümid ederiz ki tezkirelerde ve mecmualarda verilen örneklere göre iyi bir şair olan Mânî’nin Dîvânı bulunur ve hakkında değerlendirmeler daha sağlam bir zemine oturtulur.

Araştırmalarımız neticesinde, tezkireler ve mecmualarda şaire ait dört kaside, bir kıta, bir müseddes, Fuzûlî’nin bir gazelinin tahmîs, üç gazel⁹ ve 34 beyit tespit ettik. Kasidelerinin üçü, şairin ilk hocası Molla Ahmed’e, diğeri de(2. kaside) *Demirkapı fâtihi* Osman Paşa¹⁰’ya sadrazam olması vesilesiyle sunulmuştur. Bu kasi- delerinde şairin sıkıntı içinde olduğu, sürekli ihsan dilediği görülmektedir. Ayrıca, akranının kıskançlığı ve ta’nından da yakınan Mânî (3. kaside), talihi yaver gideydi ve bir hâmîsi olaydı Hassân, Selman, Câmî ve Nizâmî gibi şairlerle yarışabileceğini dile getirir (1 ve 2. kaside). Öyle anlaşılıyor ki, Mânî’nin sürekli bir hâmîsi olma- mış ve hayatı sıkıntı içinde geçmiştir. Şairin, bu tarz ifâdelerinin pek de boş olma-

⁸ Ayrıca; **Keşfü’z-Zünûn**(I/809) ve **Zeyl**(I/527)’inde Mânî divan sahibi olması hasebiyle kaydedilmiştir.

⁹ Gazellerden ikisi dört beyittir. Muhtemeldir ki bir veya birkaç beyti yazılmamıştır. Ancak söz konusu iki gazelin de mahlas beyitleri olduğundan *gazeller* içine aldık. Bunun yanında bir gazelin mahlas beyti de dahil ancak üç beytini tespit edebilişsek, onları da *beyitler* arasında vermeyi uygun bulduk.

¹⁰ (Gönül) Osman Paşa: Özdemir Paşa(ö.1560)nın oğludur. Yemen Beylerbeyliği, Diyarbakır valiliği gibi çeşitli hizmetlerde bulunmuş, İran savaşlarında başarılar kazanmış, nihayet 1584’de sadrazam olmuş ve 1585’te Tebriz’de ölmüştür (bk:**Sicill-i Osmânî**: III/416).

dığını söylemek gerekir. Gerçekten de elimizdeki şiirlerine ve beyitlerine bakarak, kaynakların dediği gibi yetenekli ve beğenilen bir şair olduğunu görmek mümkündür. Onun şiirlerinin mecmualara alınması da bunun bir göstergesidir. Ayrıca yine on altıncı yüzyıl şairi, Şühûdî'nin, bir mecmuâda tespit ettiğimiz gazel hakkında söylediği şiirinde¹¹; on altıncı yüzyıl şairlerinden Rûhî, Revânî, Âhî, Figânî, Huldî, Riyâzî, 'Adnî, Cinânî, Pinhânî, Hayâlî, Ânî, Fânî, Hazânî gibi şairlerle Mânî'yi de anması döneminde beğenildiğinin en önemli delilidir. Şühûdî söz konusu gazelin matla'ında:

Vaşf-ı ruhuñda Rûhî Revânî gazelleri
Taşvîr-i hüsnüñ itmede Mânî gazelleri (Yeniterzi 2005: 9)

ifadesiyle Mânî'nin gazellerinin bir özelliğini, belki de en önemli özelliğini belirtmektedir. Gerçekten de elimizdeki gazelleri ve çoğunluğu matla olan beyitleri bu gözle incelendiğinde Mânî'nin gazelleri hakkındaki bu hükmün doğruluğunu kabul etmek gerekir. Gazellerinde ve musammatlarında dönemine göre sade ve anlaşılır bir dil kullanan şairin, zaman zaman deyimleri de ustaca kullandığını tespit ettik. Üçü ilk hocası Molla Ahmed'e biri Osman Paşa'ya sunulan dört kasidesinin de duygularını ifade ediş biçimi ve şekil açısından başarılı olduğu gözlenmektedir. Övgüde zaman zaman mübalağa yanında aşırıya kaçmayan şairin kasidelerinde kullandığı dil, gazellerine yakındır. Dört kasidesinde de her fırsatta, felekten, talihinden ve zamaneden şikâyet eden Mânî, şairliği ile övünmekle birlikte daha iyi olabileceğini, ancak hâmisinin olmadığı yönünde mazeretini de yinelemekten kaçınmaz.

Mânî genel olarak vezin ve kafiye de başarılıdır. Birkaç mısra da, Divan şiirinde hoş karşılanmayan, fakat az da olsa bir çok şairde rastladığımız, sâkin nûn ile biten uzun vokalli hecelerde yapılan medler dışında vezin kusuru yoktur. Kafiyeleri genel olarak sağlam olmakla birlikte, Fuzûlî'nin musammat gazeline tahmîsinde; “âlemden, küllhen, hâlûmden” kelimelerini “rûşen” kelimesiyle kafiye yaparak divan şairine yakışmayan bir kafiye hatasına düşmüştür. (V. bend) Buna rağmen şair, bu gazeldeki iç kafiye tahmîsinde de uygulamayı başarmıştır.

Sonuç

On altıncı yüzyılda yaşamış bir şair olan Mânî tezkirelerde adı geçmesine ve hatta övgüyle anılmasına rağmen günümüz kaynaklarında zikredilmemektedir. Edebî şahsiyetinde de zikrettiğimiz gibi, çağdaşı şair Şühûdî'nin bir gazelinde onu gazel şairi olarak anması devrinde beğenildiğinin delilidir. Ayrıca, tespit ettiğimiz

¹¹ **Mecmû'a-ı Eş'âr**, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan 1985, 93b.

şiiirleri de güçlü bir şair olduğunu göstermeye yeterlidir. Ancak kanaatimizce, Mânî Mehmed Çelebi'nin meşhur olamayışı ve günümüzde bilinmeyişiinde, kaynaklara göre tertiplendiğinden emin olduğumuz Dîvân'ının elde bulunmaması yanında – dönemin âlimlerinden ilk hocası Molla Ahmed'e sunduğu kasidelerinde sık sık af dilemesinden anlaşılacağı üzere- akranlarının kıskançlığı ve hakkında çıkarılan dedikodular sebebiyle hocası nezdinde gözden düşmesi de etkili olmuştur. (1.kaside/27-38) Kasidelerindeki ifadelerine göre, hocası ile arasının açılması Mânî'yi maddî-mânevî çok etkilemiş, ona ikbâl yollarını kapamış, sürekli bir hâmi edinmesini engellemiştir. Bunun sonucu olarak hayatı sıkıntı içinde geçmiş - kaynaklara göre de- isteklerine ulaşmadan bu dünyadan göçmüştür.

Tezkirelerde başka eserinden söz edilmeyen Mânî'nin Kafzâde, Nev'izâde ve Kâtip Çelebi'nin zikrettiği gibi, mutlaka bir Dîvânı vardı. Özellikle Kafzâde'nin, Dîvânından –ki bunlar alfabetiktir- seçildiğini söylediği çoğunluğu matla olan beyitleri de bunu teyit etmektedir. Umut ediyoruz ki, Dîvânı elimize geçer ve böylece şair hakkında daha sağlam ve geniş değerlendirmeler yapabileme imkânı doğar. ©

Şiirler

Kasideler

1

Kaşide-i Mânî Der-Haqq-ı Hâce-zâde Şems Efendi¹²

Fe‘ülün Fe‘ülün Fe‘ülün Fe‘ülün
Hazân-ı belâ görmese bâğ-ı hâtır
Olurdu ma‘ânî güli anda zâhir

Ger olmasa âyine-i dil mükedder
Vire şüret ebkâr-ı ma‘nâ-yı nâdir

Eger yağsa bārân-ı nîsân-ı ihsân
Cevâhir şaça tab‘-ı deryâ-mağâtır

Zuhûrum olurdu Nizâmî gibi çağ
Cihânda baña bir Zâhîr olsa zâhir

5 Geçinmezdi baña edânî müdânî
Eger olmasaydı ekâbir mükâbir

Belâgatde miqdârum olurdu ma‘lûm
Felek olsa fehm-i maqâdîre kâdir

Dirîgâ ki devrân katı sifle-perver
E‘âlîye düşmen edânîye nâşır

Felek kuṭb-ı maṣṣûdum üstine dönmez
Dem-â-dem hilâf-ı murâd üzre dâ’ir

Murâd üzre dönmekde devrân kavî süst
Hilâfında çâlâk ü cüst ü bahâdır

10 Bahâr-ı murâdât nâ-bûd u ma‘dûm
Hazân-ı melâmet nümâyân u zâhir

¹² **Mecmû‘a-ı Eş‘âr**, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan 1966, 173b.

Bulunmaz cihān içre bir merd-i şādık
Şayılmaz münāfiqlar ammā ki vāfir

Felekde buña hīç olunmaz taḥammül
Ki her bār ḥātır geçer yār şātır

Görüp zilletüm eyler a‘dā şemātet
Güler giryeme her denī-ṭab‘ u kâşır

Degül ra‘d u bārān görüp ḥāl-i zārum
Felekler melekler baña ağlar acır

15 Suḥan kıymetin fehm ider kimse yokdur
Çanı şimdi ‘ālemde şarrāf-ı māhir

Sözün diñlemez kimse tutmuş cihānı
‘Adū-yı mu‘ānid ḥasūd-ı mükābir

Suḥandāna bir kimse itmez ri‘āyet
Meger yine ol zāt-ı gerdün-me’āşır

Güzīn-i mevalī bihīn-i ehālī
Senāsında dil ‘āciz efkār kâşır

Bulunmaz kemālātına ḥadd ü pāyān
Muḥīṭ olmaya ‘öşrini ‘aql-ı ‘āşır

20 Eli kân-ı iḥsān sözi gevher-i luṭf
Elinden dilinden cihān ḥalkı şākir

Benī nev‘a mefḥar vücūd-ı şerīfi
Felekde çanı böyle bir cins-i fāḥir

Kef-i dest-i luṭfindan irse nevāle
İki yaça ıssı ola baḥr-i zāḥir

Cihān şöyle şıdık u şadākatle ṭoldı
Yalan söylemez kimse illā ki şā‘ir

Eyā āsitān-ı melāz-ı efāzıl
İşigi penāh-ı gürūh-ı ekābir

- 25 N'ola kılsa maḥdūm ḥalk-ı cihāna
Seni ḥādim-i şer' iden Ḥayy u Ḳādir

Saḅa ideyin ḥasb-i ḥālūm ḥikāyet
Revādur kılam 'arz mā-fi'z-zamā'ir

E'ādī beni cem' olup saḅa geçse
Ne dirlerse hep sözleri kizb-i zāhir

Beni kem diyü itse a'dā şehādet
Tutulmaz sözi şāhid olunca fācir

'Adūnuñ sözinden baḅa nesne gelmez
Köpek boḅ yise baḅr olur yine tāhir

- 30 Baḅa kimse zen-bārelik töhmet itmez
Degül 'ayb eger sevse maḥbūb şā'ir

Büyük suç dime bu kadar[cık] günāhı
Revā mı şayılmaḅ şaḅā'ir kebā'ir

Ben ol bī-kes ü nā-murādam ki yokdur
Ne bellü ma'ādin ne bellü mezāhir

Ben ol nükte-perdāz-ı şāḅib-kemālem
Baḅa reşk ideler ekābir aşāḅir

Benem saḅa bende [vü] hem bende-zāde
Revā mı olam böyle āzürde-ḥātır

- 35 Benüm-çün dinilmiş bu ebyāt-ı dil-keş
Güzel nazm kılmış Maḅālī-i şā'ir

Beni saḅa ḅamz itse ḅammāz inanma
Muḅarrer durur mü'mine buḅz-ı kāfir

Ben ol nā-kes ü dūn olam hāşe-li'llāh
Ki benden ola böyle bed fi'l şadır

Eger cürm itdümse el-'afv el-'afv
Velī bī-günāham Hāḡ üstümde hāzır

Du'ā ile ḡatm eyle Mānī kelāmuñ
Yiter itdūñ iẓhār mā-fi'z-zamā'ir

- 40 Firāvāndur evşāfi gelmez beyāna
Dükenmez ma'anī yazılmaz ḡavātır

Ola 'izzet ü ḡadri gün gündən efzūn
Felek ide yārī Hūdā ola nāşır

2¹³

Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün
Seḡergeh ḡālī' oldı āfītāb-ı luḡf-ı Rabbānī
Ziyā-baḡş oldı āfāḡa cihānı itdi nūrānī

Sipihr-i devletūñ ḡurşīdi şaldı 'āleme pertev
ḡulū' itdi sa'ādet burcınūñ mihr-i dıraḡşānı

Münevver eyledi āfāḡı bir mihr-i cihān-ārā
Ber-ā-ber itdi çarḡ-ı çāruma eyvān-ı dīvānı

Cemāl-i bā-kemāli ehl-i dīvāna şeref virdi
Müşerref eyledi bir zāt-ı gerdūn-rif'at erkānı

- 5 ḡoḡup gün gibi burc-ı devlet ü iḡbāl ü 'izzetden
Ziyā şaldı zemīn ü āsumāna rüy-ı raḡşānı

Felekde yanmasun şem'-i ḡamer bir pāre diñlensün
Çerāḡ-ı baḡtı bu bezmūñ yiter şem'-i şebistānı

¹³ Başlık yok. **Mecmū'a-ı Eş'âr**, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan 1966, 174b.

Bi-ḥamdi'llāh vezīr-i a'zam oldu bir melek-ḥaşlet
Cihāna şaldı pertev āfitāb-ı 'adl ü iḥsānı

Hizebr-i bīşe-i heycā peleng-i kūh-ı istiğnā
Sikender-rāy-ı mülk-ārā sezā-yı luṭf-ı Sübhānī

Emīr-i Erdevān-saṭvet dilīr-i Ḳahramān-heybet
Vezīr-i şāh-sīret Āşaf-ı dīvān-ı 'Osmānī

- 10 Gül-i bāğ-ı vezāret ḥāzret-i 'Osmān Pāşā kim
Odur şimdi sa'adet gülşeninüñ verd-i ḥandānı

O kim kilik-i ezel evşāf-ı pākinde raḳam kılmış
Seḫāvet ma'deni cūd u 'aṭā bahrı kerem kānı

Seḫāda Ḥātem-i Ṭāyī gedā-yı bī-ser ü pāyı
Veğāda Ḳahramānı ḳahr [u] nerm eyler Nerīmānı

Sülük-ı dil-keş ü maḳbūlı rāh-ı istikāmetde
Muḫālif gerdişinden döndürür elbette devrānı

Degüldür Āşaf-ı şānī dimek lāyık aña zīrā
Geleydi bu zamāna Āşaf olurdu aña şānī

- 15 Şafaḳ şanmañ görinen ḳan ḳuşandı eblaḳ-ı gerdün
Görüp rüz-ı veğāda heybet-i Pāşā-yı devrānı

Ne mümkin itdügi ceng ü neberdi bir vezīr itmek
Ḳılıpdur nice kez ḥünkāra lāyık ceng-i sulṭānī

Göz irmez ol semend-i berḳ-reftār eylese cevlan
Geçer evvel ḳademde eblaḳ-ı gerdün-ı gerdānı

Ruḫ-ı māha ṭoḳındı na'l-i esb-i bād-reftārı
Ḳarardı yiri seyr eyle cebīn-i mäh-ı tābānı

Ḳoşarken şıçradı na'l-i semendi tökdi eflāke
Görenler āsumān üzre meh-i nev şandılar anı

- 20 Kemān-ı cān-sitānı şan iki başlu bir ejderdür
Yarar keskin dil-āver pehlevāndur şem‘-i bürrānı

Gidüp gülzārdan lāle yirinde gül gören didi
Veẓīr-i a‘zam aldı surḥ-serlerden gülistānı

Zülāl-i la‘l-i nābından eger bir kıatre irişse
Leẓīz eylerdi sükkerler gibi deryā-yı ‘ummānı

Ve ger bir zerre irse āfitāb-ı luḥf-ı cūdından
Sevād-ı zulmet-i şeb olmaz-idi böyle zulmānı

Ve ger bir mūr-ı nā-peydāya himmetle nazār kılsa
Tenezzül eylemezdi olmağa dehrūn Süleymānı

- 25 Hudāvendā bu gün mühr-i vezāret şāhibin buldı
Vezāret şadrınuñ şimdi oturdı yirine cānı

Sipihr-i devletūn sen āfitāb-ı pūr-ziyāsısın
N’ola zātuñ iderse iktizā-yı rif‘at-i şānı

Senūn ceng ü neberdüñ söylenür efvāh-ı ‘ālemde
Añılmaz oldu aşlā Rüstemūn dillerde destānı

Saňa olup muḥibb a‘dāña eylerdi teberrālar
Hudā-bende diyen Tañrı kulınuñ olsa iz‘ānı

Görürdi kaç bucağdur bildürürdüñ anı dünyāyı
Bu eyyāma irişseydi Sikender şāh-ı Yūnānı

- 30 Açılan kutlu kapu saňa bir ferde açılmadı
Demür Kapuyı feth itmek saňa olupdur erzānı

Ṭolandurmaz kimesne kimseyi devrān-ı ‘adlūnde
Meger ‘ayyār-ı çarḥ-ı fitne-cū mihr-i dıraşşānı¹⁴

¹⁴ Kafzāde 84b.

Zamān-ı devletüñde kimseyi bir kimse ağlatmaz
Cüvānān-ı cefā-pişe meger ‘uşşāķ-ı nālānı

Harābe kalmadı ‘ālemde luţfuñ eyledi ma‘mūr
Kızılbaş-ı bed-āyīnūñ meger kim kaşr u eyvānı

Şeher bir bezm-i rāhat-baḥşa irdüm bāġ-ı vaşfuñda
Bu ebyātı okur gördüm o bezmūñ bir ġazel-ḫ‘ānı

35 Kanıķmış ḥūn-ı ‘uşşāķa o şāhuñ tīġ-ı bürrānı
Turur ḥiddetle kanum dökmege yalmanı yalmanı

İşitdüm ḳaddūñe bende geçermiş serv-i āzādı
Zülāl-i la‘lūñe leb-teşne dirler çeşme-i cānı

Şaķınur sebze-i ḥaṭṭ-ı lebin yār öpmege virmez
Meger kim cān otudur ol ḥaṭ-ı la‘l-i dūr-efşānı

Ḥadengūñ sīneme geldükçe çāk olsa n’ola sīnem
Feraḥdan şıġmaz oldu gövdesine bendeñūñ cānı

Benüm-çün baş u cāndan geçmek emr eylerdi ol ḥūnı
Muṭī‘am başum üstine sözi cān üzre fermānı

40 Revā mı diyesin aġyāra cān vir āsitānumda
Niçün böyle idersin yok mıdur ben ḥastenūñ cānı

Ḥudāvendā baña gerdün-ı dūnuñ işleri çokdur
Dinilmez biñde biri yokdur anuñ ḥadd ü pāyānı

Ne eksüklük ki çarḫ itdi döne döne dil-i zāra
Senūñ luţfuñ tamām olurdu anuñ cebr-i noķşānı

Zahīrüm olsa Selmāna Kemālüm ġālib olurdu
Mu‘īnüm olsa taḥsīn itdürürdüm baña Ḥassānı

45 Benem şimdi bu bāġuñ ‘andelīb-i naġme-perdāzı
Belāġat gülşeninūñ bülbül-i pākīze-elḫānı

Baňa bir luţf u ihsān eylemek dünyāya ihsāndur
Uyutmaz halkı zīrā murğ-ı cānuñ āh u efgānı

Uzatma kışşayı şimden girü ey **Mānī**-i şeydā
Hemān bilmek yiter hāl-i derūnuñ ol kerem kānı

Nesīm-i luţf u cūdı esmege lāzım degül bādī
Muḥarrrik istemez cūş itmege deryā-yı ihsānı

Du‘ā-yı devlet-i Pāşā-yı devrāna şürü‘ eyle
Münāsibdür bu nazm-ı dil-keşüñ ol ola pāyānı

50 Felekde tā ki māh olduĉa ceys-i encüme serdār
Münevver eyledükçe şarĉ u ğarbı rüy-ı raĉşānı

Mu‘īnūñ çār yār-ı bā-şafānuñ himmeti olsun
Niĉehdāruñ zāhīrūñ ola dā’im ‘avn-ı Rabbānī

3¹⁵

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün
Vilāyet-i çemene hüküm idince şāh-ı şitā
Giyürdi cümle dırahtāna cāme aĉ dībā

Döşendi şāh-ı şitānuñ ayaĉı altına
Ĥarīm-i bāĉda ĉar yaĉdı naĉş-ı ber-kemḥā

Ĥaĉıtdı var-ise ḥallāc-ı dehr dükkānın
Ki penbesiyle pür oldu bu ĉubbe-i mīnā

Şaçıldı ‘āleme çil aĉça erba‘īn içre
Ki ĉoldı ceyb-i cibāl-ile dāmen-i şāḥrā

5 Aĉ aĉça ĉara gün için olur meşeldür bu
Yüzi ĉarardı cihānuñ saçılsa berf n’ola

¹⁵ Başlık yok. **Mecmū‘a-ı Eş‘âr**, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan 1966, 175b.

Ehāl-i çemene hayli aqça düşmiş idi
Çoğın bir gice toñdurdı düzd-i bād-ı şabā¹⁶

Çemende berf degül nergis üzre zāhir olan
Meger ki gözine aq düşdi oldı nā-bīnā¹⁷

Şeh-i şitāyı yaħud cerre geldi gülzāra
Gözine penbe yapışdurdı nergis-i şehlā¹⁸

Egerçi artuğ-idi berf māl-i Kārūndan
Bir iki günde yire geçdi oldı nā-peydā

10 Kırıldı berfden aq hayme şahñ-ı gülzāra
Diyār-ı bāğa aqın şaldı leşker-i sermā

İrişdi berf-i şitā bir gice başaq düşdi
Çemen diyārını kış başdı eyledi yağmā

Gelince hışm-ile kırdı geçürdi eşcārı
Kılıç gibi kış irişdi cihāna virdi fenā

Revā budur ki bunuñ gibi günde ey dil-i zār
Der-i sarāyını ol fāzıluñ idin me'vā

Ki tünd-bād-ı havādişden olasın sālīm
İrişmeye saña gam āferideden kať'ā

15 Penāh-ı hayl-i yetīmān melāz-ı halk-ı cihān
Mu'āvin-i fuķarā vü mürebbī-i 'ulemā

Halīl-h'ān u Muhammed-hışāl u 'İsī-dem
Kelīm-dost u Süleymān-şi'ār u Hızr-liķā

Semiyi-i Aħmed-i Mürsel emīn-i dīn ü düvel
Sipihri-i 'ilm ü 'amel āfitāb-ı evc-i hüdā

¹⁶ Kafzāde 84b.

¹⁷ Kafzāde 84b.

¹⁸ Kafzāde 84b.

Bülend-mertebe Aḥmed Efendi ḥazreti kim
Odur zamānede serdār u server-i fuḫalā

Dili kilīd-i künūz-ı ḥaḳāyık-ı eşyā
Derūnı maḥzen-i esrār-ı ‘*alleme’l-esmā*¹⁹

20 Ayağını alamaz kimse rāh-ı faḫl içre
Zemaḥşerī aña bu yolda olımaz hem-tā

Eger zamīr-i münīrince kılmasa ḥareket
Nücüm içinde kırān eksük olmaya ḳaṭ‘ā

Nesīm-i ‘āḫfeti kılsa gülsitāna güzer
Şitāda lāle-i ḥamrālar eyleye²⁰ peydā

Semūm-ı ḳahrı eger irse gülşen-i dehre
Yanardı penbe gibi berf ü yaḫ olurdu hebā

Nesīm-i ḥulḳına fi’l-cümle olmasaydı şebīḥ
Cihānı reşk-i cinān eylemezdi bād-ı şabā

25 Bitürmedi gül-i ruḫsārı gibi ḥāk-i ‘Acem
Riyāz-ı faḫl u kemāl içre bir gül-i ra’nā

Kimesne mest bulunmaz zamān-ı ‘adlinde
Meger ki ḥāḫır-ı ‘uşşāḳı zülf-i ‘anber-sā

Sipīhr-menziletā sen o mihr-i enversin
Ki ṭoldı pertev-i luṭfuñla ser-be-ser dūnyā

Ḳadīmī bendelerūñ zümresindeyem ben de
‘Aceb mi luṭf-ı ‘amīmūñ idersem istid‘ā

Mevālī içre seni Ḥaḳ çün itdi Enşārī
Bu bende cānibine yardımūñ ṭoḳınsa n’ola

¹⁹ Bakara, 2/31: “Allah Âdeme bütün isimleri öğretti...”

²⁰ Metinde “eylese” anlam gereği “eyleye” olarak kaydedildi.

- 30 Zülâl-i ‘ârifetüñ akmadı bu hâk üzre
Hemîşe akmak iken alçağa tabî‘at-i mâ
- Çerâğuñam n’ola şem‘-i murādumı yaqsañ
Fenârî Medresesin eyleyüp baña i‘tâ
- Elem yitürdi dil-i zâra ğayret-i aqrân
Belâ budur ki degül hâlî ta‘ne-i a‘dâ
- Senüñ gibi gül-i gülzâr-ı fazla lâzımdur
Hezâr bencileyin ‘andelîb-i nağme-serâ
- Benem ol tûfî-i şîrîn-mağâl [ü] hoş-güftâr
Benem ol bülbül-i güyâ-yı gülşen-i ma‘nâ

- 35 Cihân içinde benem **Mânî**-i suhan-perdâz
‘Arûs-ı nazma n’ola hâmem olsa çehre-güşâ
- Mühimm olana şürü‘ eyle sözlerüñ hatm it
Du‘â-yı devletüñe başla ey dil-i şeydâ
- Be-ħaqq-ı cur‘a-keşân-ı mey-i maħabbet-i Ħağ
Be-ħaqq-ı güşe-nişîñân-ı bârgâh-ı şafâ
- Giçe sa‘âdet-ile yazda kışda eyyâmı
Müyesser eyleye gönli murādını Mevlâ

4²¹

Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün
Meger ki bir gece sultân-ı zengî-i şeb-i târ
Kılâ‘-ı çarħa şebîhüne eyledi ılğar

Dökildi şafħa-ı şeb-gün-ı çarħa hün-ı şafağ
Ağup kızıl kara kan-ile taldı dâr u diyâr

²¹ Başlık yok. **Mecmû‘a-ı Eş‘âr**, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan 1966, 176a.

Musaḥḥar oldu şeh-i zengibāra ser-tā-ser
Kılā‘-ı şeş-der-i nüh-tāḡ-ı tãrem-i devvār

- 5 Meşām-ı cāna irişsün diyü şemīm-i şafā
Sipihr micmere-gerdānı oldu ‘anber-bār

Olnca beyza-ı zerrīn-i ħur nihān gözden
Görindi çehre-i zāḡ-ı siyāh-ı zer-minḡār

Yaḡud sipihr-i berīn bir cüvān-ı Şāmīdür
Taḡıtdı rüyına kāküllerin ol gül-ruḡsār

Getürdi ortaya bir ābnūsī ḡoḡka felek
İçinde zer varaḡa şarılı ḡidālar var

Ḳamer terence-i zerrīn şihāb zencīri
Siyāh cildini çarḡ itdi pür-nuḡuş u nigār

- 10 Sipihr olmiş-idi āşiyān-ı zāḡ-ı siyāh
İrişdi bāz-ı sefid anı ḡapdı itdi şikār

Görindi çün ‘alem-i zer-nigār-ı ħusrev-i şubḡ
O sã‘at eylediler cünd-i zengibār fırār

Görinmez oldu ḡarası sipāh-ı deycürüñ
Gelince devlet-ile āfitāb-ı pür-envār

Şehen-şeh-i seḡerüñ oldu kevkebi ḡālib
Muḡābil olmadı mihrine ‘asker-i şeb-i tār

Ḳara ḡasāvet iken ḡüldi açılup ‘ālem
Esüp nesīm-i dil-āvīz [ü] dil-keş-i eşcār

- 15 Giyerdi bir siyeh atlas ḡabā sipihr-i kebūd
Çıḡardı anı giyindi libāçe-i zer-kār

Debīr-i dehr beyāz eyledi müsevvedesin
Ki yazdı surḡ u sefidāc u zerle bir tūmār

Yazılmış anda tamām ol yegānenüñ vaşfi
Ki medħin itmede ‘āciz zebān-ı nükte-güzār

Muħiṭ-i merkez-i devlet maḳarr-ı cāh u celāl
Penāh- ı ḫalk-ı cihān mesned-i şığār u kibār

Cihān-ı ma‘delet Aḫmed Efendi kim oldur
Meh-i sipihr-mekān mihr-i āsumān-miḳdār

- 20 Cihān ser-ā-ser eli gölgesine ṭalibdür
Ki oldı dest-i dūr-efşānı ebr-i gevher-bār

Mevālī içre fazīletde yoḳdur akrānı
Egerçi nāmına mollā dinür çoḳ ādem var

‘Aceb mi ḫāk-i ‘Acem olsa Rūmdan maḳbūl
Ki zāhir eyledi bir böyle serv-i gül-ruḫsār

Nücūm-ı sa‘d-ı sa‘ādet-si‘āyet-i eflāk
Ruḫından eylediler istifāde-i envār

Elinde kilik-i dūr-efşānıdır ‘aşā-yı Kelīm
Ki düşmen üzre olur ejdehā-yı āteş-bār

- 25 Nihāl-i bāḡ-ı cināndur o kilik-i gevher-rīz
Ki yazda ḳışda virür tāze mīveler her bār

Eyā sitāre-ḫaşem āsumān-ı kūyuñda
Kemīne-vār nice Behrām gibi ḫıdmetkār

Semend-i devlete olsañ süvār sulṭānum
Revā budur ola Keyvān öñüñce ḡāşiyedār

Du‘ā-yı ḫayrdadur saña ‘an-şamīmi’l-ḳalb
Şafā-yı ḫāṭır ile **bi’l-‘aşıyyi ve’l-ibkār**²²

²² Âli ‘İmrân, 3/41: “...Rabbini çok an, sabah akşam tesbih et.”

Muḳarrebān-ı ḫarīm-i ḫarem-sarāy-ı ezel
Mücāvīrān-ı zevāyā-yı tārem-i devvār

- 30 Sipīhr-menziletā serverā ser-efrāzā
Cenābuña ideyin derdümi birez izḫār

Benem ol miḫnet-i eyyām-ile ūikeste-derūn
Belā-yı dehr ile āşüfte vü zebūn u nizār

Elem-keşide felāket-reside ğam-dīde
Şikeste beste vü dil-ḫaste bī-kes ü bīmār

Hemīşe oldı sözüüm vaşf-ı pāk-i şīrīnūñ
N’ola dinilse baña tūḫī-i ūeker-ġüftār

Revā mıdur ki depemden çıka benüm düttünüm
Yanup yaqılmağ ola tā ki kār-ı micmer-vār

- 35 Ḳapuñda ḳullaruña ḳısmet idersin luḫfuñ
Ḳamusı andan ola ḫiūşedār bir miḳdār

Niçün ol ḳısmete ben bende olmayam dāḫil
Revā mıdur bu ki maḫrūm olam gezem her bār

Du‘āya başla ki oldur mühimm olan **Mānī**
Uzatma ḳiūşayı yoğ yire eyleme iḳşār

Nite ki zıdd ola Hindū-yı ūāma ḫusrev-i ūubḫ
Nite ki bir biri ardınca ola leyl ü nehār

‘Adūlaruñ ūeb-i miḫnetde olalar dā’im
Sen eyle ūubḫ-ı sa‘ādetde devlet-ile ḳarār

Kıt'a-ı Kebîre²³

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün
 Şâh-ı Cemşîd-ğaşem ħusrev-i ħurşîd-'alem
 Dâver-i taht-ı aķālîm-i cihân-ârâyî

Tâc-bağşende-i her şâh-ı diyâr-ı İslâm
 Tâc-ğ'âhende-i her memleket-i Tersâyî

Râyet-efrâz-ı meyâdîn-i memâlik-gîrî
 Meş'al-efrûz-ı serâ-perde-i mülk-ârâyî

Âsumân-mertebe sultân-ı Mehemed Ħan kim
 Bende itdi nice İskender ile Dârâyî

5 Ol ki bâzû-yı cihân-gîrî ile kıldı esîr
 Pâdişâhân-ı cihândâr-ı 'atâ-bağşâyî

Niyet itdi ki kıla kâfir-i bî-dîne ħazâ
 İrgüre çarğ-ı berîne 'alem-i bâlâyî

Diledi kim ide küffâr ile ceng ü peykâr
 Tuta âvâz-ı ħazâ bu felek-i mînâyî

Ele alup şala şemşîr-i ħazâyî tâ kim
 Göstere kâfir-i bî-dîne yed-i beyzâyî

İtdi pes ħahr-ı 'adû niyyetine gerdün-sây
 Mehçe-i râyet-i manşûr-ı cihân-ârâyî

10 Oldı beglerbegiler dağı ħazâyâ me'mûr
 Dikdiler her birisi râyet-i gerdün-sâyî

Cümleden birisi ol şâhib-i ħulğ u maħmûd
 Vüzerâ zümresinûñ âşaf-ı şâhib-râyî

²³ M. Ferid Uğur, "Mevlevîlik Üzerine Bazı Notlar", *Konya Mecmûası* (Eylül 1940), S.33: 1831-34; Erdoğan Erol, "Gümüş Şebeke", *III.Uluslararası Mevlâna Kongresi- Bildiriler*, 5-6 Mayıs 2003: 193-203(bk. 6. dipnot).

Ol ki nāmı gibi evşāf-ı şerīfi Maḥmūd
Āşaf-ı pādīşeh-i memleket-i Dārāyī

Mīr-i mīrānı idi Ma‘raşuñ ol esnāda
‘Adl ile kendüye ḳul itmiş idi dūnyāyı

Sefere ‘āzim olup itdi gönülden taşmīm
Ki ziyāret ḳıla bu türbet-i rūḥ-efzāyı

- 15 Kuḥl ide çeşm-i cihān-bīnine rağbetler ile
Ḥāk-i pāy-ı ḥarem-i ḥazret-i Mevlānāyı

Yüzini sürdi ḡubār-ı der-i Mevlānāya
Eyledi geldi ziyāret bu mübārek-cāyı

Şıdḳ-ile rūḥ-ı şerīfinden idüp istimdād
Didi ey cennet-i a‘lāda ḳılan me‘vāyı

Ḥalkı ser-neş’e²⁴ idüp itdüren āheng-i nevā
Şalan āfāḳa semā‘-ile şadā-yı nāyı

‘Ahdum olsun ki eger ḥazret-i şāh-ı Cem-cāh
Feth idüp milket-i küffārı ḳırup a‘dāyı

- 20 Taḥtına devlet ü iḳbāl ile mañşūr gelüp
Luṭf-ile emrine maḥkūm ḳıla dūnyāyı

Ben daḥı dāḥil olursam vüzerā zümresine
Der-i devletde bulup mertebe-i ‘ulyāyı

Ḥarc idüp mā-melekūm bezl ḳılup maḳdūrum
Sīmden eyleyeyin bu ḳafes-i zībāyı

Niyetin muḥkem idüp ḳıldı tevekkül Ḥaḳḳa
İtdi reh-ber kerem-i Ḥālīḳ-ı bī-hemtāyı

²⁴ Bu kelime “ser-neş’e” okumaya da pek uygun olmamakla birlikte, vezin ve mânâ açısından bu şekilde kaydedilmiştir.

Nāgehān ḥazret-i Belķīs-ı zamān Meryem-i ‘ahd
Ki aña virdi Ḥudā mertebe-i ‘İsāyı

- 25 Ḥazret-i Vālide Sulṭān gül-i bāğ-ı ‘işmet
Ṭuydı çün niyyet-i Pāşā-yı mübārek-cāyı

Ḥayr-ḥ‘āh olduğın bildi şeh-i devrāna
Gūş idüp ḥayli pesend eyledi bu ma‘nāyı

Zimmet-i himmetine vācib ü lāzım gördi
Ki vezīr eyleye ğayretler-ile Pāşāyı

Ḥamdü lillāh ki bulup cümle murādāta vuşul
İtdi sīmīn ḳafes-i merḳad-i Mevlānāyı

Bārekallāh zihī sīm ḳafes kim göricek
İtdi ālüfte nice ṭūṭı-i şekker-ḥāyı

- 30 Ḳafese ḳoydı ṭutup murğ-ı nevāyı dirler
Seyr idenler göricek bu ḳafes-i ra‘nāyı

Bülbülān-ı çemen-i ḳuds olup meftūnı
İrgürürler göge feryād ile vāveylāyı

Didi tārīḥini **Mānī**-i şikeste-ḥāṭır
Sīm ḳılduñ ḳafes-i merḳad-i Mevlānāyı²⁵

²⁵ Sonunda; “Temmet bi-‘avnilāhi Ta‘ālā, sene sitte ve elf (1006/1597). Meşşāḳahu el-faḳīr Mīrzā ‘Alī. ‘Amele ḳalemkār İlyās” kaydı ile, kafesin yapılış tarihi, hattâtı ve nakkāşı verilmiştir.

Musammatlar

1

Müseddes-i Mānī²⁶

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

I

Âh kim bilinmedi bî-şabr u sāmān olduğum
Vāh ‘aşk-ı yārda hāk-ile yeksān olduğum
Olmadı ma‘lūmı yāruñ zār u nālān olduğum
Bilmedi la‘l-i lebinden mest ü hayrān olduğum
Yüzüme bakmaz ne bilsün yār giryān olduğum
Hātırūm şormaz neden añlar perīşān olduğum

II

Vaşl-ile bir dem gönül mesrūr u hāndān olmadı
Çekdiğüm derd ü belāya hadd ü pāyān olmadı
Hālūmi bildürmege cānāna imkān olmadı
Bilmedi derd-i derūnum gitdi dermān olmadı
Yüzüme bakmaz ne bilsün yār giryān olduğum
Hātırūm şormaz neden añlar perīşān olduğum

III

Rāh-ı ‘aşk-ı yārda çekdi nice derd ü ta‘ab
Başladı cevr ü cefāya yok yire ol gönca-leb
Yüz çevürdi ben ğarīb üftādesinden bî-sebeb
Bilmese hāl-i dil-i zārum degül kaṭ‘ā ‘aceb
Yüzüme bakmaz ne bilsün yār giryān olduğum
Hātırūm şormaz neden añlar perīşān olduğum

IV

Bilmedi hāl-i dilūmden ol şeh-i Yūsuf-liḳā
Olmadı ahvālūme vāqıf dirīġā hayretā
Bilse derdüm raḥm iderdi hālūme ol bî-vefā
Şanma kim ‘aşkum bilüp eyler baña cevr ü cefā
Yüzüme bakmaz ne bilsün yār giryān olduğum
Hātırūm şormaz neden añlar perīşān olduğum

²⁶ *Mecmū‘a-ı Eş‘âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Nihad Tarlan 21, 29b. (Mecmuada varak numaraları verilmemiştir. Sonraları verildiği anlaşılan sayfa numaraları çizilip, tashih edilmeye çalışılmış, ancak dağınık parçaların birleştirilmesinden oluştuğu anlaşılan yazmada eksikler olduğu gözlenmiştir. Bu yüzden de eksikler göz önünde bulundurulmayarak elimizdeki yazmanın varak sayısına göre tarafımızdan bu numara verilmiştir.)

V

Māniyā ol şeh beni ‘aşkında nālān añlamaz
 Haste-i miḥnet esīr-i derd-i hicrān añlamaz
 Çaç beni böyle zebūn u zār u giryān añlamaz
 Hāṭırum maḥzūn olup göñlüm perīşān añlamaz
 Yüzüme bakmaz ne bilsün yār giryān olduğum
 Hāṭırum şormaz neden añlar perīşān olduğum

2

Gazel-i Fuzūlî Tahmīs-i Mānī²⁷

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

I

‘Aceb ol şāh-ı zālīm ‘āşıkun ḥūnına kınamaz mı
 Bu deñlü nāle bir gün aña te’sīr ide şanmaz mı
 Kıyāmet yok mıdur āyā yaḥud ḥaşra inanmaz mı
Beni cāndan uşandurdı cefādan yār uşanmaz mı
Felekler yandı āhumdan murādum şem‘i yanmaz mı

II

Dem-ā-dem ol meh-i tābān emīr-i ‘asker-i ḥübān
 İdüp ğayrıları ḥandān beni biñ cevri-ile nālān
 Naşibi illere iḥsān benüm endüh-i bī-pāyān
Ḳamu bīmārına cānān devā-yı derd ider iḥsān
Niçün kılmaz baña dermān beni bīmār şanmaz mı

III

Duyuldu rāz-ı pinhānum dükenmez āh u efġānum
 Yıkıldı kalb-i vīrānum ferāġat üzre cānānum
 Aķar eşk-i firāvānum çıkar eflāke sūzānum
Şeb-i firķat yanar cānum döker kan çeşm-i giryānum
Uyarur ḥalkı efġānum daḥı ol yār uyanmaz mı

²⁷ *Mecmū‘a-ı Eş‘âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Nihad Tarlan 80/5, 119b.

IV

Firâķ-ı ‘arız-ı gül-bū kıılır cān bülbülin şayru
Gözümde dūr durur uyhu fiġānumdan cihān memlū
Ruġuñ gördükde ey meh-rū sirişküm saçılı[r] her sū²⁸
Gül-i ruġsāruña karşı gözümde kanlı aķar ū
Ĥabībüm faşl-ı güldür bu aķan ūlar bulanmaz mı

V

İdelden dil ġamuñ mesken ġuzūrum gitdi ‘ālemden
Görinür çeşmüme ġülşen belā-yı ‘aşķ ile külġen
Nice demdür o sīmīn-ten ġaber ūormadı ġālūmden
Ėamum pinhān tutardum ben didiler yāre kıl rūşen
‘Aceb ol bī-vefā bilmen inanur mı inanmaz mı

VI

Ruġuñ seyr eyleyen ‘āķıl olur ser-mest-i lā-ya‘ kııl
Degüldür sevmemek ķābil maġabbet itmemek müşkil
Ne deñlü olsa sengīn-dil zārūrī meyl ider ġāşıl
Degüldüm ben saña mā’il sen itdün ‘aķlumı zā’il
Baňa ūa’n eyleyen ġāfil seni görgeç utanmaz mı

VII

Ėuluñ **Mānī** ūeker-ġādur lebün vaşında ġüyādur
Ėarīb-i deşt-peymādur gedā-yı bī-ser ü pādur
İşi seyr ü temāşādur ser-i kūyında ġavġādur
Fuzūlī rind ü ūeydādur hemīşe ġalķa rüsvādur
Şoruñ kim bu ne sevdādur bu sevdādan uşanmaz mı

²⁸ Metinde “şū” mânâ gereġi “sū” olarak kaydedildi.

*Gazeller*1²⁹

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün
 Yäre teklif-i vişâl eyleme gelse tenhâ
 Yaluñuz gelmesi ‘uşşâka yiter mihr ü vefâ³⁰

Yâr gelmişdi gice şoñra çıka geldi raķīb
 Dilerin şoñ gelişi ola be-ħakk-ı Mevlâ

Gelmeden men‘ idemez düşmen o baħr-i keremi
 Ğar u Ğaslar tutamaz bir yaña aķsa deryâ

Baña luřf eylemege gelmez iseñ sulţānum
 Bārī gel düşmen-i bed-ħāha cefâ‘en maħzâ

Gün toĝardı başına **Mānī**-i üftāde-dilün
 Çın seħer Ğānesine gelse o Ğurşid-liķâ

2³¹

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün
 Reh-i ‘aşķuñda ne ğam çekse göñül derd ü ğamuñ
 Ey şeh-i mülk-i cefâ şimdi mi gördük keremün³²

Bezme geldün elini öpmege bā‘iş olduñ
 Oldı ey cām-ı şafâ-baħş mübārek ķademün³³

Ey muşavver o bütün şanma benānın yazduñ³⁴
 Düşdi engüştini taħrīr ider iken ķalemün³⁵

²⁹ *Mecmū‘a-ı Eş‘âr*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan 1985, 110a.

³⁰ Riyâzî 95a, Kafzâde 84b, Nev‘izâde 548, F. Reşad II/86, Tuman II/900. gelmesi: geldiği Kafzâde, Tuman.

³¹ Kınalızâde, s.848 (Kınalızâde, kendi şiirine nazire olarak yazıldığını kaydettiği bu gazelin ancak dört beytini vermiştir. Diğer kaynaklarda ise ya sadece matla beyti veya iki-üç beyti verilmiştir. Mahlas beyti olduğu için gazel olarak buraya kaydettiğimizden beyitler kısmında tekrar kaydedilmeyecektir.)

³² Beyânî 247, Tuman II/901.

³³ Tuman II/901.

³⁴ yazduñ: yazduķ Nev‘izâde.

³⁵ Kafzâde 85a, Nev‘izâde 548, Ş. Sâmi VI/4137.

Arturup düşmeni dāğ üstine dāğ urdı o māh
Oldı ey **Mānī**-i dil-ḥaste ziyāde elemūñ³⁶

3³⁷

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün
Çekmek āsān görünür derd ü ğamı cānānuñ
Güç gelür baña velī ṭa‘neleri a‘dānuñ

Nabzımı ḥaste-i ‘aşkuñ ḫatı luṭf ile tutar
Tuta mı kim elūñ³⁸ ey dil o ṭabīb-i cānuñ

‘Āşkın ḫullanur aġyārı ḫapusunda ḫomaz
Yaramaz ḫullanışı yoḫ o ṣeh-i devrānuñ

Mānī-i ḥaste-dili bir yola ḫodum didi yār
Ey dil-i zār ötesi ḫıḫsa n’olaydı anuñ

Beyitler

1

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün
Tutuşdı bir ḫul oġlınuñ ruḫ-ı pür-tābına dünyā
Ocaḫdan böyle yalñ yüzli çoḫdan olmadı peydā³⁹

2

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün
Deheni sırrını şor itme ḫazer
Eger azġından alınursa ḫaber⁴⁰

3

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün
Saña aġyār libās eylemek ister dirler
Ṭonadurlar seni va’llāhi şaḫın ey gül-i ter⁴¹

³⁶ Beyānî 247.

³⁷ Kafzāde 85a.

³⁸ Metinde “دکل” şeklinde kayıtlı olan kelime anlam gereği “elūñ” olarak kaydedildi.

³⁹ Riyāzî 95a, Kafzāde 84b, Nev’izāde 548, F. Reşad II/ 86. bir: ol Riyāzî.

⁴⁰ Kafzāde 84b.

⁴¹ Kafzāde 84b, Nev’izāde 548. vallāhi:billāhi Kafzāde.

4

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün
Devletüñde ne var ağıyara olursak ğālib
Az ādem degül a ‘āşık-ı hūnīn-diller ⁴²

5

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün
İncelüp döndi hilāle bedenüm dirsem eger
Ne alur azğına cānān ne kulağına koyar ⁴³

6

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün
Gāhī uğrat güzelüm kūyuña uşşākı didüm
Şol kadar söyledüm uğratmadı aşlā dildār ⁴⁴

7

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün
Şimdidür ibtidāsı dağı vaqt-i hūsninüñ
Evvel bahāra karşı açılır benefşezār ⁴⁵

8

Āhum yili irerdi aña korqarın velī
İrdükçe dağı dūr ola ol şūh-ı şīvekār ⁴⁶

9

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün
Gerekse zerre-veş hāk ol gerekse mihr-i ‘ālem-gīr
Yine a‘dā gözine girmemek olmaz be-her taqđır ⁴⁷

10

Müfte‘ilün Mefā‘ilün Müfte‘ilün Mefā‘ilün
La‘lüne gāhī cām-ı Cem gāhī şifā disem n’ola
Ehl-i ma‘ārif olanuñ her sözi bir kitābdur ⁴⁸

11

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün
Kulluğa almak dilerler luţf-ile meh-pāreler
Kendüsin aldurmasun mı ‘āşık-ı bī-çāreler ⁴⁹

⁴² Kafzāde 84b.

⁴³ Kafzāde 84b, Nev’izāde 548.

⁴⁴ Kafzāde 84b, Tuman II/901.

⁴⁵ Kafzāde 84a, Tuman II/901.

⁴⁶ Kafzāde 85a.

⁴⁷ Kafzāde 85a, Nev’izāde 548, F. Reşad II/87. olmaz: yokdur Kafzāde.

⁴⁸ Riyāzî 95a, Kafzāde 85a, Nev’izāde 548, F. Reşad II/87. gāhī:gāh Riyāzî, F. Reşad / cām-ı Cem: Cem cām Nev’izāde.

12

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün
Şimdi āsān görünür derd-i maḥabbet ammā
Pür-tedārük ide gör şoñra ḳatı müşkil olur⁵⁰

13

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün
Ḥātem-i la‘lını göstermiş idi dün gice yār
Ġā‘ib oldu yine duymış gibi anı aġyār⁵¹

14

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün
Pāyine düşmege dil bir büt-i sīmīn-ber arar⁵²
Şöyle düşginliği var kim düşecek bir yer arar

15

Cān virüp sīm-i sirişk ü ruḥ-ı zerd ister dil
Beñzer ol kimseye kim rehn ile sīm ü zer arar⁵³

16

Māniyā ḥalk-ı cihān biri birine ḥayrān
Ḥüblar ‘āşık arar ‘āşık ise dil-ber arar⁵⁴

17

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün
Ḳabā vü cāme yaḳmaḳ ehl-i ‘aşḳa resm ü ‘ādetdür
Anuñçün ‘āşık-ı üftāde-diller hep yalın ḳatdur⁵⁵

18

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün
Gice gündüz işigin bekler idüm cānānuñ
Ḳorḳarın söyleye sözin işidem a‘dānuñ⁵⁶

19

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün
Merhem-i luḫ-ı revān-baḥşı olur ġayre naşīb
Eleminden kurısa ḳanı n’ola yārelerüñ⁵⁷

⁴⁹ Kafzāde 85a, Nev’izāde 548, F. Reşad II/87. kendüsin: kendisin Kafzāde, F. Reşad.

⁵⁰ Belig 372, Tuman II/900.

⁵¹ Belig 372.

⁵² Riyāzi 95a.

⁵³ Riyāzi 95a.

⁵⁴ Riyāzi 95a.

⁵⁵ Riyāzi 95a.

⁵⁶ Kafzāde 85a.

⁵⁷ Kafzāde 85a.

20

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

Yalvarup düşmeni gel itme didüm istikbāl
Tutmadı hîç sözüüm karşıladı ol gül-i al ⁵⁸

21

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

Beni korkıtma humâr-ı mey-i hicrân ile sen
Niçe anuñ gibi baş ağrıları gördüm ben ⁵⁹

22

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

Evvvel güler yüziyle çeker kendüsine şem‘
Pervâneyi diliyle yaçar lîk şöñradan ⁶⁰

23

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

Äzürde eyler ol gül-i hândanı her zamân
Olmaz ‘adü-yı hâr gibi bir hırâş-ı cân ⁶¹

24

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

Şordı hayrânlığumuñ bā‘isini yâr benüm
Dağı aqvâlümü bilmez aña hayrânam ben ⁶²

25

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

İrişür nâlelerüm günbed-i gerdâna degin
Dökerin göz yaşımı her gice dāmâna degin ⁶³

26

Şu‘arâ fūrķati vaşf itmede kâşırlardur

Kimse vaşf idemedi fūrķati bu āna degin ⁶⁴

27

Menem ol cüy ki yollarda qalup hâke girer

İremez zâyı‘ olur lücce-i ‘ummâna degin ⁶⁵

⁵⁸ Kafzâde 85a, Nev‘izâde 548.

⁵⁹ Kafzâde 85a.

⁶⁰ Kafzâde 85a.

⁶¹ Kafzâde 85a, Nev‘izâde 548.

⁶² Kafzâde 85a, Nev‘izâde 548, F. Reşad II/87. dağı: daha F. Reşad.

⁶³ Nev‘izâde 548, F. Reşad II/87, Tuman II/901. dökerin: dökerim/ degin, degin: qadar, qadar F. Reşad.

⁶⁴ Nev‘izâde 548, F. Reşad II/87, Tuman II/901. degin: qadar F. Reşad.

⁶⁵ Riyâzî 95a, Kafzâde 85a, Nev‘izâde 548, F. Reşad II/87. menem: benem Kafzâde, F. Reşad/ degin: qadar F. Reşad.

28

Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün
İçüp 'aşkuñ şarābın hançer-i bürrānuña düşdüm
Katarlar şu eger ğāyetde kıttāl olsa bir bāde ⁶⁶

29

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün
Bir ğazel didüm yine ol şāh-ı devrān haqqına
Ġāyet a'lā itdüm anı çalısup cān haqqına ⁶⁷

30

Haqqıdur aġyārı zīr-i hāk-i hicrāna komağ
Luṭf idüp қо anı ey serv-i hırāmān haqqına ⁶⁸

31

Mef'ülü Mefā'ılı Mefā'ılı Fe'ülün
Ey haṭṭ-ı siyeh 'ārız-ı cānāna tolaşma
Yüz qaralığın eyleme imāna tolaşma ⁶⁹

32

Ayağda koma cur'a-şıfat hāke düşersin
Ey cām-ı muşaffā yüri cānāna tolaşma ⁷⁰

33

Āġüş-ı miyānın taleb itme kemer-āsā
Mānī meded ol serv-i hırāmāna tolaşma ⁷¹

34

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ılı Fā'ilün
Dirlerdi 'āşıkuñ çıkarur cānın ol perī
Hep geldi çıkdı ey dil-i şeydā didükleri ⁷²

⁶⁶ Kafzāde 85a.

⁶⁷ Kafzāde 85a, Nev'izāde 549. devrān: hūbān Nev'izāde.

⁶⁸ Kafzāde 85a.

⁶⁹ Kınalızāde II/848, Beyānī 246, Nev'izāde 549, Belig 372, F. Reşad II/87, Tuman II/901.
imāna: yamana Tuman/ tolaşma: dolaşma Belig, Tuman.

⁷⁰ Belig 372.

⁷¹ Kınalızāde II/848, Beyānī 247, Nev'izāde 549, Belig 373, F. Reşad II/88, Tuman II/901.
meded: aman F. Reşad/ tolaşma: dolaşma Belig, Tuman.

⁷² Kafzāde 85a.

KAYNAKLAR

- Aköz, A.- İ. Solak "Osmanlı Taşra Yönetimi ve 16. Yüzyılda Maraş Kazası Yöneticileri", *SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.9, Konya 2003: 29-45.
- Bağdadlı İsmail Paşa, *Keşfü'z-Zünûn Zeyli, İzâhu'l-Meknûn fi'z-Zeyli 'alâ Keşfi'z-Zünûn 'an-Esmâ'îl- Kütübi ve'l-Fünûn*, C. I, İstanbul 1972.
- Beliğ İsmail, *Nuhbetü'l-Âsâr li-Zeyli Zübdetü'l-Eş'âr*, hzl. Abdulkerim Abdukadiroğlu, Ankara 1999.
- Beyânî Mustafa b. Carullah, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, hzl. İbrahim Kutluk, Ankara 1997.
- Erol, Erdoğan, "Gümüş Şebeke", *III.Uluslararası Mevlâna Kongresi- Bildiriler*, Konya 5-6 Mayıs 2003: 193-203.
- Fâik Reşâd, *Eslâf*, C.II, İstanbul 1312.
- İpekten, Haluk ve diğ., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988.
- Kafzâde Fâ'izî, *Zübdetü'l-Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa 1877.
- Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn*, C.I, İstanbul 1971.
- Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, C.II, hzl. İbrahim Kutluk, Ankara 1989.
- Mecmûa-ı Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Nihad Tarlan 21
- Mecmûa-ı Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Nihad Tarlan 80/5.
- Mecmûa-ı Eş'âr*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan 1966.
- Mecmûa-ı Eş'âr*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan 1985a.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî Yâhud Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniye*, C.III, IV, İstanbul 1311.
- Nev'izâde 'Atâî, *Şakâik-ı Nu'mâniyye Zeyli, Hadâiku'l-Hakâik fi-Tekmîleti'ş-Şakâik*, hzl. Abdulkadir Özcan, İstanbul 1989.
- Riyâzî, *Riyâzü'ş-Şu'arâ*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 3871.
- Sehî Bey, *Heşt Behişt*, hzl. Mustafa İsen, Ankara 1998.
- Sungur, Necati, *Âhî Divânı (İnceleme-Metin)*, Ankara 1994.
- Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm-Tıpkıbasım*, C.VI, Ankara 1996.
- Özcan, Tahsin, "Mehmed Efendi, Mâlûlzâde", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2003: 28/456-457.
- Tuman, İnehanzâde Mehmed Nâil, *Tuhfe-i Nâilî-Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, MEB yayınlar Dairesi Nüshası B/870, C.II.
- Uğur, M. Ferid, "Mevlevîlik Üzerine Bazı Notlar", *Konya Mecmûası*(Eylül 1940), S.33:1831-34.
- Yeniterzi, Emine "Divan Şiirinde Gazel Redifli Gazeller", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.18, Konya 2005: 1-10.